

A kave munkalatjai. (Ford Alman Balogh Pal.) Die Wirkungen des Kaffees

Egyetemi ny

Buda 1829

Signatur: 55655-A

Barcode: +Z167482101

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ167482101>

Umfang: Bild 1 - 74

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

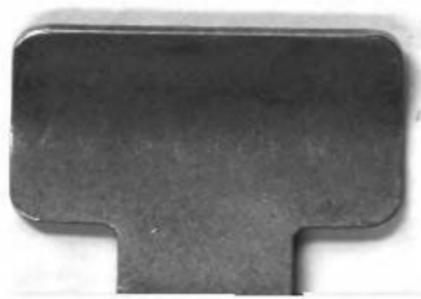
KAIS. KÖNIGLICH

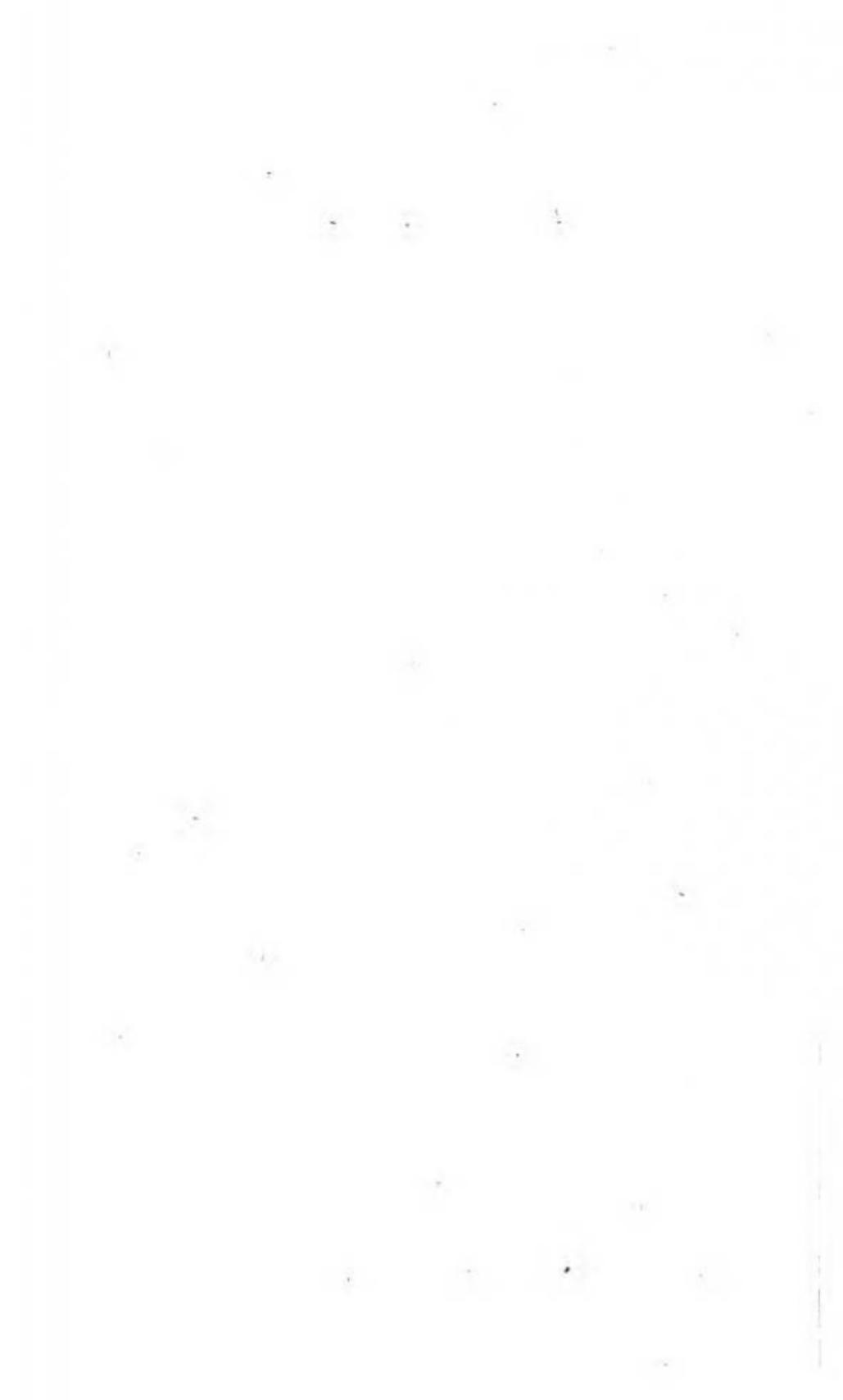
BIBLIOTHEK

55.655-A

Alt-

55655-A.

43. Co. 211

74

A'

KÁVÉ MUNKÁLATJAI.

HAHNEMANN SÁMUEL

ORVOS-DOKTOR, ÉS ANHALT-KÖTHENI
HERCZEGI TANÁCSOS UTÁN.

BUDÁNN,

A' MAGYAR KIRÁLYI UNIVERSZITÁS BETŰIVEL.

1829.

Versio haec ad typum ea sub conditione
admittitur, si originale in C. R. Di-
tionibus admissum est. Budae, die 6.
Aprilis 1829.

M. Lenhossék

Cons. Locumtenentialis Regni
Protomedicus.

TEKÉNTETES TUDÓS
FORGÓ GYÖRGYNEK,
TEKÉNTETES NEMES
PEST VÁRMEGYE
RENDES FŐ ORVOSÁNAK.

Tisztelete és barátsága jeléül.

A. B. P.

Hogy az ember egészséges legyen és sokáig éljen, olly ételekre vagyon szüksége, mellyek csupán tápláló, nem pedig ingerlő, orvosságos részecskékkel birnak, 's ollyan italokra, mellyek vagy csupán nedvesítő, vagy pedig nedvesítő és tápláló egyszersmind, de semmi orvosságos és ingerlő állató-részecskékkel nem birnak mint a' tiszta forrásviz és a' tej.

Az ízlést ingerlő pótolékok közül, csak a' konyhasó, a' czukor és az eczet, mind a' három kevés, vagy legalább mérséklett mennyiségben, találtak ártatlanoknak, és hasznosoknak, az emberi testre nézve.

Minden más pótolékok , mellyeket fűszerszámoknak nevezünk , és minden szeszessé , vagy borszeszneművé változtatások az italoknak, kissebb vagy nagyobb mértékben, közelitenek az orvosságok' természetéhez. Mennél inkább közelitenek pedig az orvosságokhoz, mennél gyakrabban, 's nagyobb mennyiségben élünk azokkal, annál gyanusabbak, annál ártalmasabbak azok az egészségre, és hosszú életre nézve.

Legnagyobb meggondolást kíván, a' tiszta orvosságos, nagy erejű szubstántziákkal való , dietetikus gyakori élés,

A' régieknél, egyedül a' bor vólt tiszta orvosságos ital, de a' mellyet legalább a' bölcs Görögök, és Rómaiak mindég sok vízzel elegyitettek.

Az újabb idők , sokkal több csupa orvosságos italokat, és éldelleteket kötöttek a' dietához: a' tobákolást és a' dohányfüstöt, a' dohány és kenderlevél rágást , a' mákonnyelést, a' légyölő

galócza a) évést, a' pálinkát, a' sernek néhány ingerlő és orvosságos nemeit, a' theát b) és a' kávé italt.

Azon szubstántziák, mellyek nem táplálnak, hanem a' testnek egészséges állapotját megváltoztatják, orvosságos dolgok: minden megváltoztatása pedig a' test egészséges állapotjának, egy neme, a' természetellenvaló beteges szerkezetetésnek c)

-
- a) Ide lehet számlálni több más gomba neme-
ket is.
  - b) A' csokoládé, a' táplálószernek közé tartozik,
ha nincs sok fűszerszámmal megterhelve,
mert akkor gyanús, sőt igen is ártalmas.
  - c) Azon szubstántziák mellyeket orvosságoknak
nevezünk, ugyan azon mértékben alkalma-
tosok, az életre nézve veszedelmes, ter-
mészetellenvaló állapotoknak, mellyeket
nyavalyáknak nevezünk, elhárításokra, mint
a' mellyben az egészséges testet megbete-
gíthetik. Az orvosságoknak egyedülvaló
rendeltetésük ennél fogva az, hogy a' ter-
mészetellenvaló, a' beteges állapotokat
megváltoztassák, az az egészségre térítsék.

A' Kávé csupa orvosságos szubstántzia.

Minden orvosságok, nagy mértékben véve, kedvetlenül illetik az egészséges ember érzéseit. Senki sem dohányzott először életében undorodás nélkül; egy egészséges ember sem ivott jóízűn először életébe fekete kávét, cukor nélkül, — a' természet intése ez, hogy az ember, az egészség törvényeinek által hágasára szolgáló első alkalmatosságot kerülje el, 's az életet megőrző, intő ösztönt, melly bennünk van, ne tapodja olly könnyelműen lábai alá.

Folytatva élvén ezen orvosságos

Magokban, 's nyavalyákon kívül használtatva, az egészségnek, 's a' természetszerintvaló életnek általjában ártalmas dolgok. A' velek való gyakori és diaetetikus élés, a' mi orgánjaiknak harmoniás összeeggyezésüket felbontja, az egészséget megrongálja, és az életet megrövidíti. Hogy valamely orvosság az egészségeseeknek egésségökre váljon, már magába ellentmondás.

diaetái cikkellyel, (mellyre bennünket módi és példa csábitnak) a' szokás' ápródonként eltörli azon kedvetlen benyomásokat, mellyeket először bennünk okoztak; sőt végre kellemetesekké lesznek azok előttünk, az az a' vele való élés kezdetekor, bennünk tett kedvetlen benyomások, a' folyvást vele való élés által, nem olly szembetünők, és érző orgánjainkra tett 's kellemeteseknek tetsző munkálatjaik, lassanként szükséggé válnak előttünk. A' közönséges ember, még a' mesterkézett szükségét is boldogság gyanánt veszi, 's a vele való éléshez lassanként a' jó izletnek ideáját köti. —

Ha már egyszer ezen orvosierejü dolgok, egészségünket meg háborították, talán a' bennünk lakó ösztönnél fogva is kívánjuk, az azokkal való élésnek folytatását, vagy is azon palástoló segedelmet, mellyet azok, az általok időről időre okozott bajoknak enyhítésökre, legalább időről időre nyujtanak.

Ezen tételnek megértésére szolgál azon tapasztalat, hogy minden orvosszerek, két egymással ellenkező állapotokat szülnek a' testben. *Kezdeti*, vagy mindgyárt eleintevaló munkálatjok, (*Vorwirkung*) épen ellenkezik *utómunkálatjokkal*, (*Nachwirkung*) vagy is azon állapottal, mellyben a' test néhány órák mulva, a' kezdeti munkálatnak megszünése után marad. a)

Az orvosszereknek nagy része, mind elő-mind utómunkálatjaikban, meg zavarják az egészséges testet, 's benne kedvetlen érzéseket és fájdalmakat okoznak, másokat elő-és másokat utómunkálatjokban, és még a' velök folytonfolyvavaló élés sem gerjeszt kellemetes munkálatokat az egészséges emberekben.

---

a) p. o. a' jalappa-gyökér, ma székre hajt, hólnap és hólnapután pedig szorulás áll elő. —

Csak azon kevés orvosságos szubstántziák, vétetődnek itt ki, legalább előmunkálatjaikra nézve, mellyeket az elfinomított, 's éldelleten kapkodó világ diaeta czikkelyeivé választott. b) Ezeknek azon különös tulajdonságok van, hogy ha velök az ember mértékletesen él, eleinte a' közönséges egészség' állapotját, néminémű mesterséges felemelődésbe helyheztetik, 's csaknem csupa kellemetes érzéseket szülnek; kedvetlen következéseik pedig, mellyeket utó munkálatjaikban okozhatnak, *mind addig mig az ember meglehetősen egészségben van, 's más tekintetekben egészséges és természetel megegyező életmódját követ, bizonyos ideig csékely jelentésűek.*

Az élelmek sorában feltolt orvosságok kis klasszisába tartozik a' kávé is,

---

a) A' mint mondódott: Bor, pályinka, mákony, dohány, thea, kávé s. t. eff.

résszerint kellemetes, résszerint kellemetlen munkálatjaival, mellyek bármi csudálatosan hangozzon is az, kevéssé esmertetnek.

Az ezzel való igen gyakori, rendetlen élés, a' napnak csaknem minden részeiben, annak olly különböző erősségben 's mennyiségben ivása, elterjedése a' legkülömbözőbb állapotú emberek közt, közönséges használása a' legkülömbözőbb életidejű és testalkatású, egészségű és életmódú emberek által, minden pillanatban eltaszítja a' vizsgálódó nézőpontját, 's felette nehézé teszi, hogy annak valóságos munkálatját elvonja, 's abból tiszta következeteket húzzon. Így ha szinte valamely karika, a' legvilágosbb irás jelekkel, és szókkal van is beírva, minden esmerhetetlenné válik, ha ezen karika nagy sebességgel forgattatik, minden öszvefolyik a' legélesbb látásúnak szemei előtt is.

Csak szoros, folytonfolyvavaló, józan, és minden megcsalódásoktól a' lehetőségig elválasztott vi'ssgálások, 's a' jeleneteknek az okra való gondos visszavitelök, tanít meg bennünket, az italok közt legfontosabbnak, a' kávénak természetére.

A' kávénak eleintevaló munkálataja közönségesen, nagyobb vagy kisebb mértékben kellemetes felemelése az élet munkásságának; az állati, a' természeti, és életi funktziók, (a' mint nevezik) az első órákban általa mesterségesen felemeltetnek; de utóbbi munkálataja, melly több órákkal azután, lassanként előáll, annak épen ellenkezője, — tudniillik lételünknek kedvetlen érzése, az életnek mintegy alsó lépcsője, 's az állati, természetes és életi funktzióknak néminémü megbénulása. a)

---

a) Ha jókor felébredek, „így íra egy előkelő, tükéletes kávéivóné“ akkor gondolkozó erőm 's munkásságom, olyan mint egy ausztrigáé.

Ha egy kávéhoz nem szokott ember mértékletes, vagy egy kávéhoz szokott, mód nélkül való, a) mennyiségű kávét iszik, tehát az első órákban azután, az öntudat, önmlételének, életének érzése elevenebb lesz. Érverése teljesebb, sebesebb, de lágyabb. Ar-

---

a) Ezen kifejezéseket *mérséklett*, és *mód nélkül való*, képestségesen, és az egyes emberekhez szabva, (individuell) kell érteni; közönségesen illő, meghatározott nagyságokban és számokban, nem lehet azokat kitenni. Így, vólt egy már meghólt, fényűzésben nevedett Princz, H. C. C. ki alig érte be, egyszeri felöntésre 14 lat pergelt kávéval, midőn vagynak olly személyek, kiket már egy fertály lat igen erősen illet. Minden embernek meg van, a' maga tulajdon mértéke, mellyet önn testéhez szabhat: Egyik többet elviselhet mint a' másik. A' kávé előmunkálatjának itten előadott kellemetes symptomái, sem jönnek mind elő, mindeneknél, legalább nem mind egyszerre, hanem csak egyenként, egyiknél ezek másiknál amazok; egyiknél több, másiknál kevesebb zámúak. —

czain körülírt pirosságot kap, olly pirosságot, melly nem enyészik el észrevehetetlenül a' szomszéd részekben, hanem a' melly elválva, mint egy veres folt áll ott. A' homlok és a' tenyér melegnedves lessz. Nagyobb meleget érez mint az előtt, melly néki kellemetes, szorongató érzést okoz. Néminémü gyönyörérzésü szivdobogás áll elő, olyan forma, mint a' nagy örömnél. A' kéznek vérerei feldagadnak. Még külsőkép is a' természetinél nagyobb meleget érez az ember az ilyenén, de a' melly még nagyobb mennyiségü kávé után is soha sem megy hőségben által (elébb közönséges izzadásban); égető hőséget utánna senki sem kap.

A' lélek jelenléte, a' figyelmetesség, az együttérzés elevenebbek lesznek, mint az egészséges természeti állapotban. Minden külső tárgyak néminémü kedves érzést gerjesztő színt, valami — ha szabad úgy szólnom. — örvendetes mázolatot, és ha a' kávé

szokatlan mennyiségű volt, valamely csaknem rendit túlhaladó, kedvességű fényt kapnak. a) Az első órákban, önn magával, 's minden külső tárgyakkal való megelégedés mosolyg a' kávéivóból, 's ez emelte különösen a' kávé, társaságos itallá. Minden velök közlött kellemetes érzések, hirtelen az Enth-

-
- a) Ha a' kávé rendkívül való mennyiségű, és ha a' test különösen ingerlékeny, 's kávéhoz épen nincs szokva, akkor egyoldalú főfájás áll elő, a' fejdalcsont felső részétől fogva egész az agyvelő alljáig. Még az agyvelőhártyák is fájdalmas érzékenységeknak tetszenek ezen az oldalon. A' kezek és lábak meghidegesznek: a' homlokot és tenyereket hideg izzadság lepi el. Az érzet ingerlett és türhetetlen lessz; semmit sem tehetni az ember kedvére. Az ilyen ember félelmes szorongattatásban van, reszket, nyughatatlan, csaknem minden ok nélkül sír, vagy csaknem kénytelen nevet. Néhány órák múlva elszunyad, melyből ottan ottan felfel ijedez. Ezen ritka állapotot, vagy kétszer láttam.

ziasmusig emelkednek, (noha csak rövid időre). A' kedvetlen emlékezeteknek, vagy kedvetlen természeti érzéseknek, minden nemei, halgatnak ezen boldogító hideglelés nemében.

Az embernek egészséges, magára hagyott, természetes állapotjában, a' kedvetlen érzések, kedves érzésekkel váltják fel egymást; ez a' mi természetünknek bölcs elrendelése. De ezen orvosságos italnak eleinte való munkálatja alatt, minden kedves érzést gerjeszt; sőt a' testnek még azon funkciói is, mellyek a' természetes állapotban keserű, csaknem a' fájdalommal határos érzéssel vagynak öszveköttelve, most pehely könnyüséggel, sőt némimű kedves érzéssel mennek végbe.

A' felébredésnek első pillantataiban, vagy fertályoráiban, különösen ha az korábban történik meg, mint rendszerint, minden ember, ha nem egészen a' nyers természet' állapotjában él, kedvetlenül érzi az öntudatnak, nem

teljes felébredését, mord és tagjai resztek, 's nehezen mozdulók; a' sebes mozgás nehezen esik, a' gondolkozás fáradtságban kerül.

De ímé a' kávé ezen természet-szerintvaló kedvetlen érzést, a' léleknek 's testnek ezen kellemetlen állapotját, csaknem egy pillantat alatt elüzi; nagy hirtelenséggel felébredünk.

A' napi munkának bevégzése után, a' természet folyamatjához képest el kell fáradnunk; testünk 's lelkünk erejében való nehezségnek 's ellankadásnak kedvetlen érzése, rossz kedvüekké, bosszúsokká tesz bennünket, 's kényszerít az éjjeli nyugalomra 's álomra.

Ez a' kedvetlenség, 's restség, ezen kellemetlen ellankadása a' testnek, 's léleknek, midőn az álom természetesen közelget, sebesen eltűnik ezen orvosságos ital előtt, az álmoság elenyészik, mesterséges ébredtség, 's a' természettől kicsikart fennlétel áll elő.

Hogy éljünk, szükségünk van tápláló eledelre, és ímé a' természet azoknak keresésökre, 's az elvesztettnek kipótolására kényszerit bennünket az éhség által, melly egy rágó alkalmatlan érzés a' gyomorba, kízó kívánása az ételnek, czivódó bosszúsággal, fagyossággal, lankadtsággal 's. t. eff.

Nem kevésbé alkalmatlan, 's még is nem kevésbé hasznos intézete a' természetnek, a' szomjúság érzése is. A' folyóságok után való epedő vágyakozáson kívül, mellyre szüksége van testünknek, a' kipótolás végett, a' toroknak és száznak szárazsága, az egész testnek száraz hősége, melly néminémüképen a' lehelletet szorongatja, nyughatatlanság, s. a. t. kínoznak bennünket.

Kávét iszunk — és ímé! már keveset vagy semmit sem érzünk, az éhségnek azon kízó érzéseiből, sem a' szomjúság szorongató, epedő érzéséből. Az igazi kávéivók, különösen pe-

dig azon kávéivónék, kik meg vannak azon szerencsétől fosztva, hogy a szabad levegőn való mozgás által időről időre meggyógyuljanak ezen ital ártalmaiból, keveset tudnak többé az igazi éhségről és szomjúságról. A' test megfosztatik ekképen, ételitől 's italától, és a' böredények egyszersmind természetellenvaló módon kényszerítettnek annyi nedvességnek beszívására a' levegőből, a' mennyi az életnek szükségére elmúlhatatlanul megkivántatik. A' rendes kávéivóknak vizelletők sokkal több mint italok. A' természet legtermészetesbb kivánságainak halgatniok kell. (Igy közelget az ember lassanként, (Hála az Isteni italnak!) a' boldog lelkek állapotjához ott fent; a' megdicsőülésnek való kezdete, már itt alant.)

Az ételekkel való jóllakás után, a' minden élő valóságok jóltévő megtartója, úgy rendelé, hogy a' mozgás az egészséges emberben kedvetlen ér-

zéseket gerjessen, mellyek bennünket egy kis megszűnésre, egy kis testi és lelki nyugalomra kényszerítsenek foglalatosságaink után, hogy az emésztésnek fontos munkája háborítás nélkül elkezdődjön. A' testnek 's léleknek restsége, a' mozgáskor előálló szorulás a' gyomor száján, néminémű kellemetlen nyomás, a' hasnak feszültsége, telisége s. a. t. emlékeztetnek bennünket, ha erőnket mindjárt az étel után megszorítani akarjuk, a' most szükséges nyugalomra, — és ha gondolkozó erőnket munkára fogni akarjuk, a' lelki erőknél restségök, a' főnek mordsága, a' tagoknak hidegségök, az arcznak melegségével egyszersmind, 's a' nyomó érzés a' gyomorban, a' has feszültségének terhes érzésével, annál szenvedhetetlenebb lesz, mennél igazabb az, hogy a' lelki erőknél megszorítások, az emésztés kezdetébe, sokkal természetellenvalóbb 's ártalmasabb, mint maga a' testnek megszorítása is.

A' léleknek 's testnek ezen tunyaságát, és a' hasban lévő alkalmatlan érzést az ebéd után, el öli a' kávé. A' finomabb tobzódók ennélfogva, mindig járt az ebéd után szokták azt innya, — és ezek ezt a' természetellenvaló munkálatot nagy mértékben is el érik. Vidámok lesznek és olly könnyűk, mintha gyomrokat kevéssé, vagy éppen meg nem terhelték volna. —

Nem kevésbé kívánt bennünket, természetünknek bölcs elintézője, kellemetlen érzéseknél fogva, arra kényszeríteni, hogy az elválasztott emésztetet ki ürítsük. Valami szenvedhetetlen szorongattatás áll elő, öszveköttve valamely nem kevésbé kellemetlen készletessel, melly az életnek minden kedves érzéseit magakadályoztatja és mintegy elnyeli, míg a' kiürülés meg nem történik. Az erőlködés, a' mi természetünknel fogva, szükségessépen hozzá tartozik, az emésztetnek végképen való kiürítéséhez.

De gondoskodott erről a' mi korunknak raffinírozó szelleme, 's ezt a' természet törvényét is kijátszani igyekezte. Hogy a' dolgok rendinél fogva több órákat kívánó, emésztés ideje, mesterségesen előmozdítasson és sietessen, 's hogy magokat a' székre hajtó szorongató, 's gyakran lassanként nevedő ösztönöztetéstől megszabadítsák, a' mi éldellet után kapkodó, 's minden kellemetlen érzésektől gyermekmódra féltő korfeleink, a' kávéba keresik szabadulásokat. A' kavé által, — elő munkálatja alatt — a' belek, egymást sebesebben követő peristaltikus mozgásra ingereltetnek, úgy hogy ezek ha csak félig is megemésztett tartalmokat sebesebben lefelé tolják, 's a' tobzódó azt hiszi, hogy valami becses emésztést segítő szerre akadt. Azonban ezen kevés idő alatt, az ételpépnek folyós, és táplálátul szolgáló nedve, sem a' gyomorban czélarányosan meg nem változtathatik, (meg nem emésztődhe-

tik) sem a' bélcsatornában a' beszívó edények által fel nem szívódhatik; a' massa tehát most, a' több mint természetes mozgásban lévő beleken, még félfolyós állapotban, egész a' kimenetelig előre megy, a' nélkül hogy táplálórészeinek egészen fele, a' testnek javára fordulhasson. Mi jeles, a' természetet megigazító emésztőeszköz! —

Épen így, a' kiürüléskor, a' kávénak előmunkálatja által, az alfel, sebesebb kinyílásokra és öszvehúzásokra ingereltetik, és az emésztet csaknem minden erőlködés nélkül, 's gyakrabban megy, mint az egészséges kávéval nem élő embernél.

• Ezen természetszerintvaló fájdalmak 's kedvetlen érzések, mellyek természetünknek bölcs elintézéséhez tartoznak, a' kávénak előmunkálatja által, megkissebbednek, 's csaknem észrevehetetlenné lesznek, — a' nélkül, hogy az ember annak szomorú

következéseit észrevegye, vagy csak gyanítsa is.

Még a' nemiösztönt is, mellyet a' mi korunk, egész uralkodó fő éldeletté raffiníroz, a' kávé' előmunkássága, jobban felingerli, mint akármelly más mesterséges eszköz. Mérséklett alkalomadás, villám sebességgel teremti elő a' bújá képeket, és a' nemirészeknek teljes felingerlésökre csak kevés pillanatok kellenek; a' kiömlés csaknem viszatartóztathatatlan. Tíz, tizenöt esztendővel korábban felébresztetik a' kávé által a' nemi-öszton, már a' leggyengébb életkorba, mind a' két nemnél. Ezen el finomodásnak a) erkölcsiségünkre és halandóságunkra a' legláthatóbb befolyása van, — ha nem

-
- a) Éldellet! éldellet! így kiált időkorunk, — sebes, szakadatlan életéldellet, minden más tekintetek' költségén is! és czélját jó formán eléri, ezen életsiettető, életvesztegető ital által.

említjük is itt az ebből folyó jókori tehetetlenséget.

A' kávénak eddig előadott munkálatai, még sokkal szembetűnőbb mértékben kitetszenek, az olyan személyeknél, kik különösen ingerlékeny temperamentummal bírnak, vagy a' kik a' sok kávé ital és szobábanülés által enerváltattak. Az ilyen személyeknél minden a' kávé által okozott testi változásokon és érzéseken megismeri akarmelly tisztaelméjű ember, a' természetellenvalót, a' mértékfelett ingerlett állapotot, észreveszi azon mértéktúlüzött érzékenykedést, vagy azon vigságot, melly sokszor a' tárgynak természetét sokkal túl haladja, azon csaknem görcsös rángatózásba átalmenő gyengédedséget, azon mértékfelettvaló buslakodást, azon elméskedést, melly sokszor az okosságának határainn túljárdal, az arcz inashusainak na-

gyobb el el vonódásait, mellyek karikatúrát képeznek, a' helyett hogy csak egy el el mosolyodásnak, egy kis gúnynak, egy mérséklett megütközésnek, a' búsongás vagy szánakozás mérséklett kijelentéseinek volna helye. —

A' test egyéb inashúsai is akkor, természetfelettvaló, mértéket haladó mozgékonytságot mutatnak, — minden csupa élet, minden mozgás, (ha szinte arra kevés alkalmatosság van is) az első órákban, az erős kávé, vagy (hogy a' világ helytelen kitételével éljek) a' jó kávé ital után. — A' Fantáziának képei és ideái tolongva és sebesbb folyammal repülnek el az előterjesztés' és érzés' ülőhelye előtt, az agyvelőben. Mesterséggel siettetett, mesterséggel fel emelt élet ez! —

A' természet' állapotjában, némimű munkájában kerül az embernek, hogy valami rég elmúlt dologra világosan emlékezzen; de mindjárt a' kávé után, böven ömlik úgy szólván nyel-

vünkre az emlékezet, — és ennek következése sokszor csacsogás, hirtelenkedő fecsegés, és oly dolgok' kieresztése, melyeket nem kelle vala mondanunk.

A' mérték és czélarány átaljába hibázik. — A' mi eleinknek hideg megfontoló komolyságok, az akaratnak, meghatározásoknak, és ítélettételeknek erőssége, a' test nem sebes, de erős, célhozszabott mozgásainak kiállása, melyek egykor a' Németeknek eredeti, nemzeti characteröket jelelték, — mind ezen dicső ösbélyege a' mi származásunknak, eltűnik ezen orvosságos ital előtt, és hebehurgya kinyilatkoztatások, hirtelenkedő elhatározások, éretlen ítélettételek, könnyelműség, változandóság, csacsogóság, ingadozás, az inashúsoknak szeles, minden energia nélkül való mozgékonyságok, és theatro-mi magatartás léptek annak helyére. a)

---

a) Ki tudja, micsoda diaetetikus elerőtlenítés az oka, hogy a' hazaszeretetek, a' gyermeki

Jól tudom, hogy a' buja fantáziákkal való bővelkedés, a' csintalan románok' írása, a' könnyű, játszi és elmés darabok' költése, — megkívánják, hogy a' német kávét igyon; — a' német Dámának erős kávéra van szüksége, hogy a' módi cerkelekben dús

---

szeretetnek, a' megszeghetetlen hűségnek, a' megtántoríthatatlan egyenes lelkűségnek és kötelesség betöltésnek, (előidők esmeretes tulajdonainak) hőstillető virtusai, annyi csudákat nem szűlnék, 's csaknem mindnyájan alacsony önkórsággá nem sugorodtak össze a' mi időnkben! De nem látjuk ellenben most azon hőstillető vétkei sem a' középídőnek és a' távolabb régiségnek; mellyek a' léleknek 's testnek erejét bizonyították 's mellyek helyett most, -sok ezer meg ezer individuumokban, finom ravaszságot, elrejtett csalárdságot, és mindennemű rászedéseket találunk, mellyek az el nem fogott földi polgárnak minden lépéseit fenyegetik! Avagy ártalmasabb e' egy egyes bomba, mint egy milliom láthatatlanul kirakott ércszulyom.

szellemmel 's finomérzéssel ragyoghas-
son. A' ballettánczosnak, az Improvi-
zátornak, a' kauklernek, a' szemfény-
vesztőnek, a' tanúltoolvajnak, a' Fá-
rőbanktartónak, szükségesképen kávé
kell, valamint a' módi muzsika-virtuóz-
nak, az ő szédítő sebességéhez, és a'
mindenüttotlívő módi orvosnak, ha
egy délelőtt kilenczven betegviziteket
akar átlepkedni. Tartsák magoknak ezen
emberek természetellenvaló ingerlősze-
rőket, annak az ő egészségökre, 's az
emberek javára való következéseivel
együtt! —

De annyi legalább igaz, — hogy az
egész földgolyóbisán, a' legraffinirozot-
tabb tobzódó, a' legkitanúltabb élet-
vesztegető sem találhatott volna fel a'
kávén a) kívül, egyéb diaetetikus or-
vosszert arra, hogy rendszeréntvaló ér-
zéseink néhány órákra csupa kelleme-

---

a) 'S néminemű tekintetben a' *theán*.

tesekké változtassanak, hogy néhány órára bennünk jovialis sőt csintalan vidámság, elevenebb elmesség, temperamentumunkat meghaladó lobogó fantázia származzon, hogy inashúsainknak mozgások, a' reszketésig siettessen, hogy emésztő, és elválasztó orgánjainknak rendszerintvaló nyugodt menetelők kettőtessen, a nemisztön csaknem akaratellenvaló ingerlésben tartasson, az éhségnek és szomjúságnak jóltévő kinyja halgasson, a' fáradt tagokról a' böl-dog álm elüztessen, 's melly még akkor is képes volna néminémü ébredt-séget mesterkézni, midön hemisphae-ránknak egész teremtsége, rendelte-tésénél fogva, az éjnek csendes keblé-ben megpihentető nyugalommal él.

Igy akarunk mi a' természetnek bölcs intézeteinél okosabbak lenni, *de nem kárunk nélkül!*

A' kávénak első, hamarmuló munkálatja, néhány órák után elenyész-vén, lassanként elő áll az ellenkező

állapot, az *utómunkálat*. Mennél szem-
betűnőbb volt az első, annál érez-
hetőbb és kellemetlenebb az utóbbi.

Azomba nem minden ember egyen-
lőkép érzi annyi kárait, egy oly or-
vosságos itallal való visszaélésnek, mint
a' kávé.

A' mi testünk olly derék alkatás-
sal bír, *hogy ha különben természet-
tel eggyező életmódot követünk*; né-
mely diaetánkban ejtett nem igen nagy
hibák, csaknem semmi kárt sem okoz-
nak.

Igy p. o. Németországban a' nap-
számos és a' paraszt, a' különben oly
ártalmas pályinkával él, csaknem min-
den reggel; de ha azt kis mértékben
issza, sokszor meglehetősen vénséget ér
el a' mellett. Egészsége keveset szeny-
ved. Jó természete és különben egész-
séges életmódja meggyőzi ezen italnak
kárait, csaknem minden baj nélkül.

Ha a' pályinka helyett valamely
napszámos vagy paraszt familia atyja,

egy pár findzsa ritka kávét iszik, ugyan e' történik. Az ő erős teste, tagjainak megszorított mozgásban tartása, és a' szabad levegővel való mindennapi jóllakás, ezen itálnak kárait elüzi, és miatta egészsége keveset, vagy semmit sem szenyved.

De a' hol ezen kedvező körülmények segedelmet nem nyújtanak, ott a' kávének ártalmi sokkal szembetűnőbbek.

Igaz, hogy az ember, a' ház körül, sőt a' szobában való foglalatoskodások, vagy a' szobában való gyakori ülés, és gyengélkedő test mellett is, az egészségnek bizonyos nemével élhet, ha különben más tekintetekben, állapotjához képest él. Ha az asszonyi nem, a) csupa könnyenemészthető,

a) Sőt ezen feltételek alatt a' fogoly is.

gyenge, egyszerű, csupán tápláló, csaknem minden fűszerszámnélkül való étellekkel és italokkal mértékletesen él, szenvedelmeiben hölcs mértéket tart, lakószobájában a' levegőt gyakran változtatja; minden nagy testmozgás nélkül is, az egészségnek bizonyos nemével él, melly külső alkalomadások által, könnyen megzavartatik ugyan, de ha azok elkerültetnek, az egészség mérséklett grádusának neveztetetik. Az ilyen személyekben, minden betegség-szülő szubstántziáknak, az az minden orvosságoknak munkálkodások, sokkal szembetűnőbb és erősebb, mint az izmos, a' szabadlevegőbeli munkához szokott embereknél, kik az igen artalmas dolgokat is minden különös kár nélkül elviselhetik.

Azon gyengélkedő szobalakók, az ő egészségöknek alacsony lépcsőjén, úgy szólván csak fél életet érzének, nekik minden érzéseik, minden munkásságok, életfunktzióik, valamivel

gyengébbek, 's ennél fogva kíváncsisan nyúlnak egy olly italhoz, melly az ő életmunkásságokat, 's lételök érzését, néhány órákra olly hatalmasan felemeli, — nem gondolván ezen palástolószernek következtetésével, 's másodrendű munkálatjával.

Ezen utómunkálat hasonló azon állapothoz, mellyben voltak a' kávéivás előtt, csak hogy valamivel nagyobb mértékű.

Ha ezen orvosságos ital felljebb le irt előmunkálatjának kevés órái, azon exáltált, mesterséges életmunkásságnak öszvesége, eltűnt, lassanként ásitózó álmoság és nagyobb tehetetlenség lopózik elő, 's az elébbi óráknak mértékletlen vidámságok, tompúltságba megy által. Ha a' kávéivás után való első órákban, az emésztés, és az emésztetek' elmenetele mesterséggel siettetett, most a' helyett a' szelek fájdalmasan megszorúlnak a' belekben, és az emésztetek nehezebben 's lassabban mennek

el, mint az elébbeni állapotban. Ha az első órákban, a' kávéivókat jóleső kellemetes melegség hatotta által, most a' helyett, ezen mesterkézett ételszakra lassanként elrepül, fázékonyság áll elő, 's a' kezek és lábak meghidegszenek. Most minden külső tárgyak kevesebb kellemmel birnak reájok nézve mint az előtt. Rosszabbkedvűek lesznek mint az előtt 's bosszúságra hajlandóbbak. A' kávé által az első órákban felingerlett nemioisztönjök most annál hidegebb és lankadtabb lesz. A' tápláló eledel egészséges kívánása helyébe, most valami nagy éhezés áll elő, de a' melly hamar kielégítődik, 's még is az étel és ital jobban elnehezítik gyomrokat és fejöket mint az előtt. Nehezebben tehetnek szert az álomra mint az előtt, 's az álom lankadtabb, mint míg a' kávé nem esmerték, 's felébredvén álmosabbak, roszkodvüebbek, szomorubbak mint rendszerint.

De, íme! mind ezen rosszakat hirtelen elűzi ezen káros palástoló szernek megújított itala. — Új mesterséges élet áll elő, csakhogy valamivel rövidebb időre mint az előtt, 's (így annak megújítása, mindég gyakrabban szükséges, vagy pedig mindég erősebben kell az italt csinálni, ha azzal az életet néhány órákra fel akarjuk ingerelni.

Azonban ez által a' szobalakóknak testök még annál inkább elfajúl. Ezen orvosságos ital utómunkálatjának ártalmi, mindég tovább terjednek, és mélyebb gyökereket vernek, annyira hogy ezen palástolószernek gyakoribb és erősb ismétlései is, azokat csak néhány órára is el nem űzhetik. ▲ •

A' bőr közönségesen érzékenyebb lesz a' hideg eránt, sőt a' nem hideg szabadlevegő eránt is, az emésztés nehezebb lesz, a' szék több napokig késik, a' szelek szorongattatást terjesztenek el, 's igen sok fájdalmas érzéseket

szülnek. A' kemény szék hasmenéssel, nem pedig egészséges székkal váltogat. Az álom nehezen jön, 's inkább szendredéshez hasonló, melly semmi megújulást nem nyújt. Felébredéskor az elfoglalt főnek komolysága, szendergő fantázia, lassú eszmélés, tagoknak tehetetlensége, és néminémű örömnélkülvalóság, melly a' körülvevő szép természetnek tekintetét homályba borítja, szembetűnők. A' szívnek jóltévé mozdulatjai, a' meleg embérszeretés, a' háladatosság, a' szánakozás, a' léleknek erőssége és nemessége, 's a' vidámság, félenkséggé, közömbösséggé, érzéketlen keménységgé, ingadékonysággá, 's buslakodássá változnak.

A' kávéital folytatódik, 's mind inkább váltogatódnak az érzékenykedések az érzéketlenséggel, hirtelenkedő elhatározások az elhatározatlansággal, fellobbanó czivakodások kicsiny-szivű engedékenységgel, barátságmuto-gatások irigy incselkedéssel 's alatto-

moskodással, hamar elrepülő elragadtatás örömnélkülvalósággal, vigyorgó mosolygás pityergéssel, — egyik szélső a' másikat éri. — Mind ezek jelei, a' szüntelenvaló ingadozásnak, a' test' és lélek' felingerlettsége és eltágulásuk között.

Nehéz volna nekem mind azon rosszakat leírnom, mellyek a' kávéivók' neme közt bujkálnak, résszerint gyengeségek, résszerint érzőidegbajok és chronikus nyavalyák neve alatt, 's mellyek az emberiséget elgyengítik és lelki-s' testiképen elfajítják.

Nem kell azonban azt vélni, mint ha minden kávétozódót egyenlő gradusban megkeresnének a' megnevezett rossz következtések! Nem, egyik jobban érzi ezt, a' másik lamaztja a' kávé utómunkálatjának symptomái közül. Az én rajzom, a' kávéivók' egész nemét egybefoglalja, én itt mind azon szennyvedéseket egybegyűjtöm, mellyek

ezen forrásból erednek, 's mellyek egymás után tudtomra estek. —

Azon ideigóraigtartó kellemetes érzést, mellyet a' kávé, még a' legfinomabb szálaćskákön is, néhány órákig elterjesztett, felette nagy hajlandóság követi a' fájdalmas érzésekre, 's annál nagyobb mértékben, mennél tovább, mennél gyakrabban, mennél erősebben, és mennél nagyobb mennyiségben itta azt valaki. Már csekély környülmények, (mellyek az egészséges, kávéhoz nem szokott emberre a' leg kissebb benyomást sem teszik) a' kávétesvérbe Migraine-t, gyakori, sokszor szenyvedhetetlen, kivált éjjeli fogfájást arczpirossággal és végre pofadaganattal, — fájdalmas húzódást és szaggatást, a' testnek külömbkülömbféle részeiben, az arcznak egyik oldalán, vagy hol ez, hol ama tagban. a) A' testnek nagy

- a) Ez a' húzódó szaggatás a' tagokban, mellyet a' kávéval való szakadatlan élés, az ő utó-

hajlandósága van a' csúzra, (Sz. Antal tüzére) résszerint a' lábszárakon, (honnán gyakran régi lábsebek támadnak) résszerint, (a' szoptatáskor) a' mellyen, vagy pedig a' képnek egyik felén. Az illyeknek mindennapi panaszaik a' szorongatódások, és repülő hőségek, 's tulajdonok az érzőideges egyoldalú főfájás. a)

Apró diaetai hibák, vagy kellemet-

---

munkálatjában gerjeszt, nem a' csuklókban van, hanem egyik csuklótól a' másikig. Úgy látszik, hogy inkább a' húsban, vagy a' reczésszövetben van az, mint a' csontokban, 's minden daganát, vagy egyéb külső változás nélkül, 's a' nélkül hogy a' hozzáérés fájdalmat okozna. A' mi Nosologiáink nem esmerik ezen nyavalyát.

a) A' fellyebb említett migraine-től, mellyet, csak bizonyos alkalomadás, valami bosszúság, vagy gyomormegterhelés, vagy meghülés, s' t. e. f. rendszerint hirtelen, 's a' napnak minden részeiben hoz elő, egészen különbözik az úgy nevezett érzőideges egyoldalú főfájás. Ez reggel, vagy mindjárt a' felébredés után áll elő, 's lassan-

len szenvedelmek után, fájdalmas mellygyomor-és hasbajok álnak elő, (mellyek a' *görcsök* hamis nevezete alatt esme-

---

ként nevezedik. A' fájdalmi csaknem szenyvedhetetlen, néha égető, még a' külső fejborekok is türehetlen érzékenyséüek, és a' leg kissebb hozzáérintés is fájdalmat okoz. Test és lélek türehetlen érzékenyséüeknek lenni látszanak. Az ilyen betegek, külső tekintetre gyengék, a' magánosságot, 's mentől homályosabb helyet keresik, hol a' napvilágot kerülvén, némiméü ébredt szendergésben, rendszerint vagy háttal felemelt fekvésben, vagy pedig egy karosszékebe mozdúlhatatlanul töltik idejüket. Mindenféle mozgás, minden zör-gés neveli fájdalmaikat, Kerülik a' beszélést vagy mások beszédje halgatását. Testök hidegebb, borzadozás nélkül, mint rendszerint; különösen kezeik és lábaik igen hidegek. Minden ellenökre van, leginkább pedig az étel 's ital, mert félbenszakadásnélkülvaló émelygés akadályoztatja öket, hogy valamit egyenek. Ha a' baj nagyobb mértékü, az émelygést takonyhányás követi, de ritkán enyhül az által a' főfájás. A' szék rendetlen. Ez a' főfájás ritkán múlik el estve előtt, a'

retesek,) — a' havitisztulás nem fájdalmak nélkül jelenik meg, nem tart többé rendet, vagy legalább kevesebb, utóljára pedig igen kevés vér megyen el; a' vér vizes vagy nyálkás; egyik holnaptól a' másikig, csaknem az egész időt fehérfolyás, (melly rendszerint csipősnemű) tölti be, vagy pedig egészen a' vérfolyás helyére áll, — gyakran a' nöszés fájdalmas. A' földszin sárgás, vagy legalább egészen halvány arcz-

---

roszabb esetekben 36 órákig láttam azt tartani, úgy hogy csak más nap estve szűnt meg. A' könnyebb esetekben, ezen bajt, annak eredeti szerzője, az erős kávé palástolólág rövidebb időre szoritja, az az úgy, hogy a' test még annál hajlandóbb lesz, azt rövidebb idő mulva ismét előhozni. Vissza térése bizonytalan, két, három, négy hétbe 's a' t. Véletlenül, minden közelebbi okadás nélkül jön elő; még a' megelőző étszaka is ritkán érzi a' beteg, a' más nap megjelenendő érződleges főfájásnak jeleit. —

Soha sem láttam ezen bajt másoknál, hanem csak az igaz kávé ivóknál.

szin, a' kék gyűrűvel körülövedzett bádjadtt szem, a' halvány ajakak, a' pettyedt hús, a' hervadt csecsek, külső jelei ezen nyomorúlt elrejtett állapotnak. Gyakran a' csaknem kiapadó havitisztulás, nagy vérfolyásokkal váltogat. A' férjfiaknál fájdalmas véredénycsomók az alfelbe, és éjjeli magömlések. Mind a' két nemnél lassanként kialszik a' nemzőerő. Azon természetszerintvaló hatalmas energiája egy egészséges emberpárnak a' nősésbe, semmirevaló bagatelláva változik. Mind a' két nem tehetetlen, terméketlen; az ásszony nem képes gyermeket szoptatni. A' természet szörnyetege, a' béessettszemű kísértet Onania, leginkább a' kávé asztal megé rejtezik, (noha a' fajtalan, szerelmes románok' olvasásába való elmerülés, az emlékezőtehetség' megszorítása, a' rossz tarsaság, 's a' dohos levegőjü szobában való munkátlan ülés is a' magok részéről sokat tesznek.)

Ha a' kavéval való bőv élés, utó-

munkálatjában, a' testet minden kellemetlen érzésekre, és a' leg élesbb fájdalmakra felettébb hajlandóvá teszi, ebből megfogható, miért szül ez, minden esmeretes; ártalmas szubstantziánál elébb, oly nagy hajlandóságot a' csontfenére. Semmi más diaetai hiba által sem mennek könnyebben és bizonyosabban rothadásba a' fogak, mint a' kávéval való tobzódás által. Csupán a' kávé, (a' bűnn, és kényesövel való visszaélésen kívül) rontja el a' fogakat leghirtelenebb. a) Sokat tesznek erre a' szobalevegő, és a' gyomornak (különösen étszakai) megterhelései is. Azonban a' kávé maga is képes a' szájnak ezen kipótolhatatlan ékességét, az érthető beszédnek, 's az ételnek az emésztő nyállal való belső öszvegyítésének, ezen elkerülhetetlen segítő orgánját, kevés idő alatt semmivétenni,

---

a) Csalhatatlan tapasztalások győztek meg engem erről.

vagy legalább megfekétíteni és sárgítani. Az elő - (metsző) fogaknak elvesztése, leginkább a' kávéval való visszaélésnek tulajdona.

Ha kiveszem az igazi csontfenepuffadást, (spina ventosa, Winddorn) csaknem semmi más csontfene nem támad a' gyermekeknél, (ha kényesövel el nem rontották őket) más okból, mint a' kávé-tól. a) Más, a' húsban mélyenfekvő, és igen lassan nyíló, szűkszájú sebek is, sokszor egyedül a' kávénak szüleményei a' gyermekeknél.

A' kávénak átaljában legkárosabb befolyása van a' gyermekekre, 's annál-inkább mennél gyengébbek azok. No-

-
- a) Az ilyen csontveszélyekből, (mellyek dombos, kemény, kékellő veres bőr dagاناتok ala rejteznek,) tojásfejér forma nyálkás, és némely sajtos részekkel vegyes nedv szivárog. Szaga igen kevés van. A' szenyvedő rész' fájdalmi szúrók. A' test egyéb állapotja, a kávé-hektikának eleven képe.

ha magába igazi Rachitist, (angoly nyavalyát, tagok egybekötését, kettős tagokat) nem okoz, hanem azt csak annak tulajdonképi szülőokaival, (millyek a' kinemforrt növevényszubstantziákból készült taplálószerek, és a' dohos, nedves szobalevegő) egybeköttetésbe sietteti, de még is, csupa maga is támaszt a' kis gyermekeknél, külömben egészséges táplálóledelek 's egészséges levegő mellett, egy nem kevésbé szomorú gyermekhektikát. Az ilyen gyermekeknek színök halavány, húsok egészen elfonnyadt. Sok időre tanulnak meg járni, de járások tántorgó, könnyen elesnek, 's mindég hordatni kívánnak. Beszédjük hebegő. Sokat és sokfélét kívánnak, és még is keveset esznek. A' furcsaság, jókedvűség, vidámság, melyek a' gyermeki időnek kedves karakterét teszik, lacsuha kedvnélkülválósággá változik; semmi sincs nékik örömökre, semmi sincs megelegetésükre; mindenből csak fél élet néz ki. Na-

gyon ijedősek, félénkek. A' hasmenés a' kemény székkal váltogat. Léleketvételkor mellyökön sűrű nyál hörög, kivált az alvás alatt, mellyet semmi köhögés fel nem őrdoz; mindég tele van mellyök a' mint mondják. Fogaik igen nehezen jönnek, és sok bajokat, sokszor görcsöket okoznak, 's megrohadva ismét kihúlnak, minekelötte változások ideje elérkezett volna. Rendszerint minden estve, kevéssel a' lefekvés előtt, vagy épen a' lefekvéskor, elpirosodik 's melegbe jön, egyik vagy mind két orczájok. Álmok csak fél álom, éjszaka hánykolódnak, gyakran innya kérnek, izzad aztán nem csak homlokok, hanem hajok is, kivált fejhátúljokon, és álmokba sirnak. Minden nyavalyákat nehezen álnak ki, 's nagyon lassan és tökéletlenül jönnek magokhoz.

Gyakran lappangó szemgyuladásnak vagynak kitétetve, melly sokszor valami arcz-kiütéssel van öszveköttetésbe. Ezen bajjal a' felső szemhéj-

jaknak valami különös eltágulások jön elő, úgy hogy nem tudják szemeiket kinyitni, ha a' szemhéjjaknak verességek és daganatok kis mértékbe van is. Ezen neme a' szemgyulladásnak sokszor több esztendőig eltart, 's a' gyermekek szüntelenvaló 'sembeskedés és pityergés közt, mindég arczokon fekszenek, vagy legalább setétbe rejtik el magokat, 's vagy fekszenek, vagy meghajolva ülnek. Ez a' szemgyulladás leginkább, a' szaruhártyát lepi meg, bevonja azt először veres erekkel, 's utóljára setét foltokkal, vagy hólyagocskák és kis sebecskék álnak elő rajta, mellyek sokszor a' szaruhártyát, mélyen kieszik, és vaksággal fenyegetnek.

Ez a' szemgyulladás, és az a' melyhörgés, 's több fentemlitett bajok, még a' csecsemőket is meglepik, kik különben egyébbel annyok tejénél nem élnek, ha az annyok, a' szobalevegőnn kívül sok kávéit iszik. Millyen béható ártalmának kell lenni ezen orvosságos

italnak, hogy még a' csecsemőnek is miatta szenvedni kell!

A' gyermekeken kívül a' kávénak, a' mint mondódott, legártalmasabb befolyása van az asszonyi nemre, és a' tudósokra, kiknek foglalatosságok természetéhez képest ülni, 's a' szobalevegőben kell lenni. Az ülő kézművesek is ezen két utolsókhöz tartoznak. —

A' kávé ártalmi, a' mint már feljebb mondódott, leghatalmasabban elűzettek, a' nagy munkásság, és a' szabadlevegőn való sok mozgás által, — de nem sok időre.

Némely személyek, mintha valamely instinctus által ösztönöztetnének, a' kávénak néminémű ellenmérget találják, a' szeszes italokkal való élésben. Nem is lehet azoknak néminémű ellenmunkálkodásokat megtagadni. Azonban ezek csak új ingerlőszerek minden tápláló erő nélkül, az az hasonlóképp orvosságos szubstanciák, mellyekkel ha

mindennap élünk; másnemű károkat okoznak, 's a' kávénak ártalmait még sem törölhetik el. — Ezen szerék szintűgy siettetik az életet, 's új, noha más és még öszvébb bonyolt természetű bajokat hagynak magok után.

A' kávénak alattomos és mélyen beható kárai ellen a' fő segítség a' kávétól való elszokásban áll, a) 's a' meg

---

a) A' kávéhoz erősen hozzá szokott kivált gyenge testű személyeket, nem igen könnyű leszoktatni. Én legelőször is azon igyekszem, hogy betegeimet ezen elszokásnak sürgető és elmúlhatatlan szükséges voltáról, elevenen meg győzzem. A' világos tapasztaláson épült igazság, ritkán, — csaknem soha sem — hibázza el célját, melly a' meggyőződés, kivált ha az eggy orvosnak emberszerető szívéből folyik, ki önmaga bizonyos lévén jó ügyéről, és állitmányainak igazsága felől maga belsőképp meg van győződve. Semmi sem akadályoztatja, azoknak behatásokat; a' beszélőnek semmi privát interesséjéről nem lehet szó, a' tiszta nyereség a' meg győzöttnek oldalán van.

gyógyulást a' szabad levegőben való testmozgatás szokta elvégezni. Hogyha

---

Ha ezen czél elérődött, (a' mit minden emberesmerő, már a' halgatónak tekintetéből megesmér), akkor minden három — négy nap, vonjon el az ember egy findzsa kávét, és az utolsó reggeli findzsát, engedje meg még nyolcz napokig innya, mig ezt is vagy egyszerre félre téteti, vagy még nyolcz napig váltogatva minden második nap, a' környülmények' természetéhez képest, engedje meg.

Ha olyanokkal van az embernek dolga, kikben bízhatik, tehát az egész dolognak négy hét alatt vége van. Hogyha pedig a' gyenge szívűség és ingadozás, melly a' kávé rabjainak tulajdonok, ezen dolognak kivitelét megnehezitenék, vagy pedig a' betegnek nagyon gyengélkedő egészsége, a' hamar leszoktatást meg nem engedné, akkor jó ha az ember minden elszakasztott findzsa kávé helyett egy findzsa theát enged innya, mig nyolcz napok múlva, csupa thea, (hasonló de kissébb rossz) marad, mellyről, mivel még nem régóta megszokott dolog, könnyebben leszokik a' beteg s' megelepszik reggelenként, minden kávé és thea helyett egy pár findzsa meleg tejjel.

pedig a' test és lélek mélyen leestek volna, vágynak némely hasznos orvos-ságok, mellyeknek említésök nem ide tartozik, mivel nem orvosoknak irok.

Midön én a' kávéitallal való mindennapi élésnek káros következéseit festem, 's midön sok esztendőki észrevételeim 's tapasztalásaim után megmutatom, hogy az a' mi testünknek 's lelkünknek energiáját ellankasztja 's ha-

---

Hogy a' kávénak ártalmait elmúljanak, 's hogy az ennek elhagyásában való álhatalosság megerősödjön, ezen leszoktatáskor, elmúlhatatlan szükséges a' testet minden nap szabad levegőn való sétálással, ártatlan-nemű lélekelvidámításokkal, és alkalmas tápláló eledel-ekkel megújítani és erősíteni.

Végre ha mind ez a' legjobb móddal végbement is, jól teszi az orvos, vagy ennek helyébe egy jó barát, ha a' betegnek valódi megtéréséről időről időre tudakozódik 's meggyőződik, 's ha szükséges az ingadozót neki bátorítja, ha a' példának hatalmas ereje, őtet a' társaságokban megtántorította volna.

vasztja, talám ellenvetésül szolgálhatna nekem ezen praedicatum, „orvosságos ital“ mellyet nekem a' kávénak minden ellentmondás nélkül adnom kell.

„Hiszem az orvosságok, — így szól a' dolgotnemértő — hasznos dolgok“ Igen is, de csak elmúlhatatlan feltételek alatt. Csak akkor hasznos az orvosság, ha az az esetre réa illik. Úgy de az egészségre semmiféle orvosság réa nem illik, 's az egészséges, rendszerintvaló életben, orvossággal élni rendes ital gyanánt nagyon káros, 's magamagával ellenkező dolog.

Én a' kávénak orvosi erejét, ha az annak igazi helyén, orvosság gyanánt használtatik, épen úgy tiszteltem, mint akármelly más orvosszerét. Semmi sem feleslegvaló az Isten teremtményei között; mindenek az ember hasznára vagnak teremtve, kivált a' hathatósabbak, millyen a' kávé, kijelelt mértékbe. De figyelmet, arra, a' mit mondok!

Minden egyes orvosság, némely

különös változásokat csinál az emberi egészséges testben, mellyek egyedül néki tulajdonai. Ha az ember tudja ezeket, 's ha az orvosságot olly nyavalyákban használja, mellyek csaknem egészen megegyező hasonlatosságúak azon változásokkal, mellyeket az orvosság magától, (az egészséges testben) előhozhat, úgy gyökeres meggyógyulás következik. Az orvosságnak ezen alkalmaztatása *gyógyító* (kuratív), melly egyedül használható a' hosszas nyavalyákban.

Az orvosságnak ezen ereje, mellyszerint az emberi testet tulajdon módon megváltoztatja, teszi annak elővagy kezdeti munkálatját. (Vorwirkung) Már fellebb mondtam, hogy valamely orvosságnak kezdeti munkálatja, (néhány órák alatt a' bevétele után) épen ellenkezik annak utóbbi munkálatjával, (Nachwirkung) vagy azon állapottal, melly a' testben elő áll, mihelyt annak előmunkálatja megszűnt.

Ha már most valamely orvosság-

nak előmunkálatja egészen ellenkezik a' testnek nyavalyás állapotjával, melyet épen meg gyógyítani akar az ember, akkor a' gyógyítás *palástoló*. (palliativ) Csaknem abban a' pillanatban javulás következik, — de néhány órák múlva, vissza tér a' nyavalya, és magasbb lépcsőre emelkedik, mint az orvosság bevétele előtt volt, mert az orvoszernek az eredeti nyavalyához hasonló utómunkálatja azt neveli. Nyomorúlt egygy gyógyításmód, ha az által hosszasideigtartó nyavalyát akarunk gyógyítani.

Példánakokáért. A' mákonynak (ópiumnak) kezdeti munkálatja az egészséges testben az, hogy bódító, hortyogó álmatlanság, és utómunkálatja, — az ellenkező, — álmatlanság. Ha már most az orvos olly eszetlen vólna, hogy a' nyavalyás, megrögzött álmatlanságot mákonnyal akarná meggyógyítani, tehát palástolólag cselekszik. A' mákony után csak hamar elérkezik a' buta, hor-

tyógó, semmi, frissülést nem nyújtó álmom, de utómunkálatja, — a' mint mondódott — álmatlanság, következésképen a' már megrögzött álmatlanság nevededik. A' beteg 24 órák mulva még kevesebbet alszik, mint a' mákonnyal való élés előtt, haneha ismét 's most nagyobb dózis adódik, mellynek utómunkálatja még nagyobb álmatlanság, az az a' rosznak nevelése, melyet az eszetlen ember meg gyógyítani vélt. —

Igy a' kávé is, ha azzal valaki orvoság gyanánt él, p. o. valamely már természetté vált, a' beleknek munkátlanságokból származó keményszéküség-nél, a) (mint az orvosok' nagy része rendel) csak rosz palástoló segedelmet nyújt. A' mint felljebb említődött, a' kávénak előmunkálatja, ezen állapottal épen ellenkező, és így palástoló; ha tehát először vagy ritkán él vele az em-

---

a) Mint rendszerint a' szobábanülőknél.

ber, igen hirtelen széket csinál, de a' következő napokban, ezen itálnak utómunkálatja, a' keményszéküségét még inkább neveli. Ha ezt az ember ismét palástolólag kávéval akarja elüzni, akkor már vagy többet kellene innya, vagy pedig erősebben készíttetni. Azomba még így sem volna kiirtva a' természet-té vált keményszéküség, mert az a' kávénak mindég visszatérő utómunkálatja által, mindég makacsabban jelenne meg mihelyt a' kávéval való palástoló éléssel az ember vagy alább hagy, vagy pedig nem erősebben, vagy nem gyakrabban issza azt, a' mi a' bajt igazán véve, mindég inkább neveli, sőt másokkal is szaporítja.

Azon orvosi hasznokkal való mentetések, mellyeket a' kávéivók ezen szokásnak szépítésére előhozni szoktak, többnyire mind ilyen palástoló segedelempre mennek ki. Már pedig semmi sincs bizonyosabb, mint azon tapasztalás, hogy ha a' palástolólag való hosszas

élés valamely orvossággal, veszedelmes, az orvosságoknak mindennapi palástoló használása, 's diaetai czikkellyé való emelése, mindenek közt legveszedelmesebb.

Ha én tehát, utálván a' kávéval való visszaélést, 's annak mindennapi italra való fordítását, a' kávénak nagy orvosi erejét dicsérem, azt csak azon tekintetből teszem, mivel azt haszonnal lehet *gyógyítólag* (curativ) használni, több hosszasideigtartó bajokban, mellyek annak előmunkalatjához igen hasonlítanak, a) de *palástolólag* is (palliativ)

-
- a) P. o. ha valamelly kávéhoz nem szokott személy olly nyavalyában, (ha szinte már régóta is) sinlődik, mellynek symptomái ezek: gyakori fájdalomnélkülvaló lágy szék, gyakori erőltetés, természetellenvaló álmatlanság, igen nagy ingereltség és fürgeség, éhség és szomjuság nem léte, a' nélkül hogy az étel vagy ital rosszúl esne, ott a' kávé rövid idő alatt gyökeressen fog segíteni, 's kell is neki segíteni. Így a' hirtelenvaló nagy örömből származó, sokszor veszedelmes symptomák ellen, a' legbizonyosabb, leg-

a' hirtelen támadt 's hamar veszedelemmel fenyegető nyavalyákban, mellyek a' kávénak utómunkálatjához igen hasonlítanak. a) Ez az egyedülvaló okos és bölcs használása ezen orvosi itálnak, (mellyet kevesen esmernek, mellyel sok milliom emberek önn károkra visszaélnek, 's melly a' maga igazi helyén felette hasznos gyógyítószer.

---

megfelelőbb gyógyító orvosiszer a' kávé, valamint a' születéskövető fájdalmaknak egy bizonyos nemében, mellyek a' kávénak kezdeti munkálatjához hasonlítanak.

- a) A' kávé dicseretes palástoló használásának példái, a' hirtelentámadt, 's hirtelen segedelmet kívánó nyavalyákban ezek: a' tengeri nyavalya, a' mákonnyal való megmérgezés a' kávéhoz nem szokottnál, a' fejér húnnyal való megmérgezés, a' vízben fúltak', megfúltak', különösen pedig megfagyottak' úgyszemint haláloknál, mint többszer nagy gyönyörűséggel tapasztaltam. —
-

Österreichische Nationalbibliothek

